

УДК 378.011.3-051:78]:316.347

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.27>

Соколова О. В., Мельник О. П., Ши Юе

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ УЯВЛЕНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглянуто проблему формування етнокультурних уявлень майбутніх учителів музичного мистецтва. Показником національного самовизначення людини в глобальному світі, розвитку її полікультурного світогляду на основі знання історичних традицій, мови, законів етики, мистецтва тощо, а також формування поважного ставлення до світової (матеріальної та духовної) спадщини виступають етнокультурні уявлення. Мистецтво різних етносів концентрує та закарбовує в художніх творах найбільш унікальні, неповторні риси кожного народу, за допомогою специфічних виражальних засобів створює його узагальнений ментальний образ. Етнокультурні уявлення студентів вищих навчальних закладів музично-педагогічного профілю сьогодні розцінюються як необхідна та важлива складова їх професійної освіти. Особливості формування означених уявлень визначаються специфікою організації та реалізації фахової підготовки студентів, її багатим і різноманітним змістом. Етнокультурні уявлення майбутнього педагога-музиканта трактуються як система індивідуалізованих образних орієнтирів, створених на основі особистісного досвіду опанування різноманітних явищ музичних культур світу з усвідомленням їх національної самобутності й унікальності, що забезпечують здатність студентів реалізовувати означені характеристики в процесі навчальної, майбутньої професійної музично-педагогічної та художньо-виконавської діяльності. Розроблено структуру етнокультурних уявлень майбутніх учителів музичного мистецтва, яку складають пізнавально-інформаційний, ціннісно-емоційний та художньо-виконавський компоненти. Коротко представлено зміст методів формування етнокультурних уявлень студентів на заняттях з дисциплін фахового циклу. Визначено, що формуванню означеного феномену може сприяти застосування проєктивних, проблемно-пошукових, інтерактивних, творчих, аналітичних, поліхудожніх, евристичних і виконавських методів (вербалізації художнього змісту, музично-виконавської імпровізації, ретроспективного аналізу, етнографічної вікторини, опанування прийомів виконавської стилізації), а також залучення студентів до самостійної діяльності: підготовки історичних довідок і доповідей, організації концертів-лекцій, художніх презентацій та ін.

Ключові слова: етнос, культура, народ, нація, ментальність, етнокультурні уявлення, майбутній учитель музичного мистецтва, структура, фахова підготовка, методи формування.

У сьогоднішньому багатомірному, мультинаціональному світі особливо нагально стоїть проблема визначення та збереження унікальної своєрідності кожного народу та нації. Разом з тим, на розвиток між-національних відносин, економічну та соціальну кооперацію впливають процеси інтеграції народів світу в єдиний глобальний простір при визнанні самобутності та неповторності національних традицій кожного етносу. Основою емоційно-ціннісного ставлення до культурної спадщини, усвідомлення себе частиною нації в контексті смислових значень релігійної, побутово-традиційної, поведінкової, морально-етичної, естетичної та інших сфер життя виступають етнокультурні уявлення й орієнтири особистості. «Етнос стає нацією в міру будування власної політичної організації, насамперед держави, оскільки вона створює просторові рамки об'єднання (кордони), встановлює межі планування даного етносу, оберігає від асиміляції, захищає перед іншими націями, перетворює етнос в організовану спільноту. Державна організація відіграє вирішальну роль у формуванні нації» [3].

Визначення сутнісних характеристик етнокультурних уявлень музиканта базуються на законах історичного розвитку культури, загальних положеннях психології та педагогіки щодо процесів художньої свідомості, а також теорії та методиці музичного навчання, творчості та виконавства. Етнокультурні уявлення виступають важливим компонентом створення цілісної поліхудожньої картини світу на основі закарбованих у пам'яті образів, емоцій, сенсорних даних та різноманітної інформації, набутого ментального досвіду спілкування зі зразками культури і мистецтва різних народів.

У науково-довідникових джерелах зазначено, що уявлення виступають відбитками образів предметів або явищ, які сприймалися у минулому та у даний момент часу не здійснюють перцептивного впливу на людину. В академічному тлумачному словнику зазначено, що поняття уявлення означає: «Розуміння чого-небудь, знання чого-небудь, яке ґрунтується на досвіді, одержаних відомостях, якихось даних і т. і. Чуттєво-наочний образ предметів або явищ дійсності, що зберігається і відтворюється у свідомості поза безпосереднім впливом їх на органи чуттів» [9]. У педагогічній галузі уявлення виступають необхідною складовою реалізації навчальної діяльності як основи формування мислення, мовлення, створення системи понять та накопичення особистісного досвіду суб'єкта освіти. Незважаючи на те, що уявлення є фактично вторинними, узагальненими та індивідуалізованими образами, створеними свідомістю кожної конкретної людини, вони виступають важливою ланкою процесів свідомості, відображаючи їх зміст через мовну, навчальну та інші види практичної діяльності, зокрема музичної.

Роль музики у формуванні етнокультурних уявлень важко переоцінити, адже це мистецтво є не тільки одним з найбільш поширених, але й емоційно-впливових на свідомість і духовний світ людини. Музичне мистецтво, зокрема народне, за допомогою власних специфічних засобів художнього розвитку (інтонація, поетика, образність, драматургія тощо) здатне передати духовне та ментальне світосприйняття нації, її

унікальний музичний код, а також визначити місце та роль національної музичної культури в глобальних вимірах системи розвитку музичних явищ і процесів. Етнокультурна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва на сучасному етапі розвитку музично-педагогічної галузі визначається одним із пріоритетних та актуальних напрямків розвитку професійної освіти. В роботі Сюй Цзяюй зазначено: «Потужні міграційні й глобалізаційні процеси обумовлюють необхідність спеціальної підготовки майбутніх учителів музики, спроможних працювати із учнями різних національностей, які є представниками різних народів і відповідно різних національних культур, що сповідують власні цінності, дотримуються різних етнокультурних традицій. Основою підготовки такого вчителя музики є залучення до процесу фахового навчання етнокультурних традицій і цінностей, що є важливим фактором розвитку кожного суспільства» [10, с. 4].

Проблеми культурологічної підготовки майбутніх музикантів-викладачів вивчаються у роботах Н. Смельянової, Л. Кондрацької, С. Крамської, Л. Настенко та ін. Питання формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музики розкриваються у науковому доробку А. Болгарського, А. Козир, Л. Куненко, О. Пехоти, О. Олексюк, О. Рудницької, Сюй Цзяюй, Д. Юника, Л. Соляр та ін. Аспекти формування ціннісно-емоційного ставлення майбутнього фахівця до музичної культури різних народів висвітлюються у працях І. Кожанової, О. Комаровської, В. Ніколаєва, О. Отич, О. Хоружої, Л. Яновської та ін.

Під поняттям *етнокультурних уявлень майбутнього педагога-музиканта* ми розуміємо систему індивідуалізованих образних орієнтирів, створених на основі особистісного досвіду опанування різноманітних явищ музичних культур світу з усвідомленням їх національної самобутності й унікальності, що забезпечують здатність студентів реалізовувати означені характеристики в процесі навчальної, майбутньої професійної музично-педагогічної та художньо-виконавської діяльності. Етнокультурні уявлення студентів музично-педагогічного профілю сьогодні розцінюються як необхідна складова їх професійної підготовки в закладах вищої освіти. Особливості формування означених уявлень визначаються специфікою організації фахової підготовки студентів та її багатим і різноманітним змістом. Зважаючи на це, важливими складовими структури етнокультурних уявлень майбутнього вчителя музичного мистецтва можуть виступати *пізнавально-інформаційний, ціннісно-емоційний та художньо-виконавський* компоненти.

Основою будь-якого освітнього процесу завжди виступає формування глибоких і системних знань у суб'єктів навчання. Адже, знання як актуальна та необхідна інформація про види, форми, стилі та жанри музичного мистецтва, його національні, інтонаційно-ментальні особливості та неповторний колорит, образно-поетичний зміст становлять основу етнокультурних уявлень студентів-музикантів. Реалізація пізнавально-інформаційного компоненту означених уявлень залежить від розвиненості вмінь студентів осмислювати, класифікувати, систематизувати, узагальнювати та вербалізувати індивідуально створені образи свідомості, а також користуватися понятійно-категоріальним апаратом музичного мистецтва для передавання художнього змісту.

Здатність майбутніх музикантів-учителів орієнтуватися в розмаїтті музичних зразків народної й академічної музики, бути обізнаними щодо історико-культурних, художньо-естетичних закономірностей та тенденцій розвитку музичного мистецтва різних країн, особливостей, бажання більше спілкуватися з різними музичними зразками – усе це відображає зміст даного компоненту етнокультурних уявлень студентів-музикантів. Формуванню означених уявлень може сприяти дослідницько-пошукова діяльність студентів, вивчення додаткової цікавої інформації щодо своєрідності та національної ідентичності музичного матеріалу, націленість студентів на виявлення та розуміння специфічних засобів музичного розвитку, особливостей художньої виразності й унікальності мови творів композиторів-представників різних етносів та ін.

Для успішного формування пізнавально-інформаційного компоненту етнокультурних уявлень майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі опанування дисциплін фахового циклу (основний та додатковий музичний інструмент, історія і теорія музики, хоровий клас, диригування, постановка голосу та ін.) доречно використовувати проблемно-пошукові й евристичні методи: музичного та ретроспективного аналізу; порівняльної характеристики; наукового повідомлення; бесіди; круглого столу; художньої презентації; методу етнографічної вікторини та ін. Означені методи дозволяють не тільки підвищити інтерес до явищ музичної культури різних народів, а й актуалізувати та поповнити знання, розвинути мислення, поглибити фаховий тезаурус студентів.

Сприймання та вивчення музичного мистецтва неможливе без активної роботи емоційно-почуттєвої сфери особистості. Суб'єктивно-неповторне сприймання, переживання й усвідомлення студентами змісту світової музичної спадщини спрямовує їх навчання та подальшу професійну діяльність у напрямку поглиблення полікультурного й емоційно-естетичного досвіду, збагачення образної сфери, становлення ціннісного та шанобливого ставлення до національних мистецтв. Е. Абдуллін зазначає, що саме емоційно-ціннісне ставлення до мистецтва виступає «зерном і показником виникнення та функціонування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музики, його рефлексивного відношення до об'єктів музично-педагогічної діяльності: до учнів, до музики, до реалій музично-педагогічної теорії та практики, до самого себе» [1, 186]. Художні емоції та враження, почуття естетичної насолоди та натхнення насичують усі музично-комунікативні процеси, допомагають повноцінно й яскраво відчуті зашифрований у звуках художній зміст та образне наповнення творів, сформуванню ціннісного ставлення до народної музики, а також реалізувати власну мистецьку творчість і фантазію.

При формуванні емоційно-ціннісного компонента етнокультурних уявлень студентів доцільно використовувати методи полімистецького впливу (із застосуванням зразків народної творчості різних видів мистецтв); складання словника емоцій та почуттів; метод етно-художнього підсилення образного змісту; метод художнього супроводу; метод поетизації музичного змісту та ін. Концертно-виконавська діяльність студентів у напрямку практичного опанування народної й академічної музики з національним колоритом виступає важливою складовою повноцінного та всебічного пізнання світового музичного мистецтва з метою особистої інтерпретації його зразків. Етнокультурні орієнтації студентів необхідні майбутньому спеціалісту для створення переконливого та стилістично достовірного виконавського рішення, цілісного інтерпретаційного образу, наповненого специфічними художньо-виразними елементами відображення музично-національного колориту в звучанні.

Художньо-виконавський компонент етнокультурних уявлень відображає безпосередній та творчий характер спілкування з музикою різних народів і сприяє формуванню вмінь студентів передавати у виконавській діяльності оригінальні змістові елементи музичного матеріалу, перетворювати у реальне звучання відображені у тексті національно-жанрові, художньо-змістові особливості, вдосконалювати власні виконавські можливості, артистизм. Відчуття національних рис музики та готовність до їх інтерпретації відображає, наскільки студент заглибився у сутнісні характеристики твору та здатен їх відтворити у власній виконавській діяльності. Для формування художньо-виконавського компонента етнокультурних уявлень рекомендовано застосування творчих завдань: створення музичних імпровізацій на основі народних мотивів та інтонацій; опанування специфічних музичних прийомів, ідентичних народному виконавству (стилізації); організації концертів-лекцій про музичну культуру певного регіону, країни; методи пластично-інтонаційного відтворення музичного змісту та інше.

Таким чином, у матеріалах статті ми висвітлили зміст і сутнісні характеристики етнокультурних уявлень майбутніх учителів музичного мистецтва як важливої складової фахової підготовки й основи формування національної самосвідомості та полікультурного розвитку засобами музичного мистецтва; розкрили методичні аспекти формування означених уявлень студентів на заняттях із дисциплін фахового циклу.

Використана література:

1. Абдуллин Э.Б. Методологический анализ проблем музыкальной педагогики в системе вузовского образования. М.: Прометей (МГПУ), 1990. 188 с.
2. Етнокультура. Енциклопедія сучасної України: електронна версія / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. URL: <https://esu.com.ua>
3. Етнос і політика. URL: www.cpk.org.ua.
4. Загальна психологія: Підручник для студентів вищ. навч. закладів. / С. Д. Максименко, В. О. Зайчук, В. В. Клименко, В. О. Солов'єнко. За загальною редакцією акад. С. Д. Максименка. К. : Форум, 2000. 543 с.
5. Інтегральна система мистецької освіти: етнокультурний напрям розвитку здібностей творчої особистості : колективна монографія. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. 366 с.
6. Леган В. П. До питання полікультурної освіти. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua>.
7. Мичковська В. Р. Поняття «полікультура» та «полікультурне виховання» в сучасних наукових дослідженнях *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*. 2013. Вип. 39 (3). С. 255 – 258.
8. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва : Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. К.: Освіта, 2008. 274 с.
9. Словник української мови. Академічний тлумачний словник. Уявлення. Сюй Цзясюй. Методичні засади етнокультурної підготовки майбутніх учителів музики у процесі фахового навчання. Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 – теорія та методика музичного навчання. К., НПУ. 2017. 236 с.
10. Шульга Р. П. Искусство и ценностные ориентации. К.: Наукова думка, 1989. 118 с.
11. Wilson G. D. The Psychology of Performance, Musical Talent and Ability [Electronic resource] : lecture, Gresham Colledge, Wednesday, 5 March, 2008 URL: <http://www.gresham.ac.uk/lectures-and-events/musical-talent-and-ability>. – Title from the screen.

References:

1. Abdullin E.B. (1990) Metodologicheskii analiz problem muzyikalnoy pedagogiki v sisteme vuzovskogo obrazovaniya [Methodological analysis of problems of musical pedagogy in the system of higher education]. M.: Prometey (MGPU), 188 s. [in Russian].
2. Etnokultura (2009) Encyclopedia of modern Ukraine: Electronic version [Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy: elektronna versia] / hol. redkol.: I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskiy, M. H. Zhelezniak ta in.; NAN Ukrainy, NTSh. Kyiv : Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy, URL: <https://esu.com.ua>.
3. Etnos i polityka [Ethnos and politics]. URL: www.cpk.org.ua.
4. Zahalna psykholohiia: Pidruchnyk dlia studentiv vyshch. navch. zakladiv (2000) [General psychology: Textbook for students of fistula. reverse institutions] / S. D. Maksymenko, V. O. Zaichuk, V. V. Klymenko, V. O. Soloviienko. Za zahalnoiu redaktsiieiu akad. S. D. Maksymenka. K. : Forum, 543 s. [in Ukrainian].
5. Intehralna systema mystetskoï osvity: etnokulturnyi napriam rozvytku zdibnostei tvorchoi osobystosti : kolektyvna monohrafiia (2021) [Integral system of art education: Ethno-cultural direction of development of creative personality abilities : collective monograph]. K. : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 366 s. [in Ukrainian].
6. Lehan V. P. Do pyttannya polikulturnoi osvity [To the issue of multiculturalism education]. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua>. [in Ukrainian].
7. Mychkovska V. R. (2013) Poniattia «polikultura» ta «polikulturne vykhovannia» v suchasnykh naukovykh doslidzhenniakh [The concept of "polyculture" and "multicultural education" in modern scientific researches] Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity. Pedahohika i psykholohiia. Vyp. 39 (3). S. 255 – 258. [in Ukrainian].

8. Padalka H. M. (2008) Pedagogika mystetstva : Teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin [Pedagogy of art : Theory and methodology of teaching art disciplines]. K.: Osvita, 274 s. [in Ukrainian].
9. Slovnyk ukrainskoi movy. Akademichnyi tlumachnyi slovnyk. Uivlennia [Dictionary of Ukrainian language. Academic Tlumachnyi Dictionary. Idea].
10. Ciui Tsziasuii. (2017) Metodychni zasady etnokulturnoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv muzyky u protsesi fakhovoho navchannia [Methodological principles of ethno-cultural training of future teachers of music in the process of professional training]. Dys. ...kand. ped. nauk: 13.00.02 – teoriia ta metodyka muzychnoho navchannia. K., NPU. 236 s. [in Ukrainian].
11. Shulga R. P. (1989) Iskusstvo i tsennostnyie orientatsii [Art and values]. K.: Naukova dumka, 118 s. [in Russian].
12. Wilson G. D. (2008) The Psychology of Performance, Musical Talent and Ability [Electronic resource] : lecture, Gresham Colledge, Wednesday, 5 March / Glenn D. Wilson. – URL: <http://www.gresham.ac.uk/lectures-and-events/musical-talent-and-ability>. – Title from the screen. (data zvernennia: 26.08.2022).

Sokolova O., Melnyk O. Shi Yue. Special features of training of ethno-cultural ideas of future teachers of musical art

The article deals with the problem of training of ethno-cultural ideas of future teachers of musical art. It is determined that the indicator of the national self-identification of a person in the global world, the development of its multicultural outlook on the basis of knowledge of historical traditions, language, laws of ethics, art, etc., as well as the formation of a proper attitude toward the world (material and spiritual) heritage are ethno-cultural concepts. The art of different ethnic groups concentrates and quarries in artistic works the most unique features of each nation, with the help of specific visual means creates its generalized mental image. Cultural ideas of students of musical and pedagogical profile today are considered as necessary and important component of their professional education. The special features of training of these ideas are determined by the specifics of organization and implementation of professional training of students and its rich and diverse content. The cultural vision of the future music teacher is interpreted as a system of individual visual orientations created on the basis of personal experience of teaching various phenomena of musical cultures of the world with awareness of their national self-awareness and uniqueness, which ensure the ability of students to realize these characteristics in the process of educational and professional musical-pedagogical and artistic-performance activity. The structure of ethno-cultural ideas of future teachers of musical art is developed, which consists of the cognitive-informational, valuable-emotional and artistic-performance components. The content of training methods of students' ethno-cultural ideas at classes of a professional cycle subjects is briefly presented. It is determined that the training of the students' competance can contribute to the application of project, problem-finding, interactive, creative, analytical, polyartistic, eureka and performing methods (art content verbalization, music and performance improvisation, retrospective analysis, ethnographic quiz, master of performance style techniques), students' involvement in independent activity: preparation of historical stories and reports, organization of concerts-lectures, artistic presentations, etc.

Key words: Ethnos, culture, people, nation, mentality, ethno-cultural ideas, future teacher of music, structure, professional training, training methods.

УДК 37:005.332.2:373.3/.5(477)(045)

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.28>

Швардак М. В.

ОСВІТНІ ТРЕНДИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто головні освітні тренди Нової української школи, які яскраво виділяються в мінливих умовах сьогодення, в тому числі, в умовах кризових ситуацій. Підкреслюється, що поява нових тенденцій в освіті є неминучою, адже сучасне покоління живе в епоху глобальних перетворень, які змінюють ціннісні орієнтири, спосіб життя, мислення, комунікування й бачення майбутнього. «Школа пам'яті» трансформувалась у «школу радості пізнання». Цінність знань, на жаль, девальвується в умовах безперешкодного вільного доступу до будь-якої інформації. Натомість стають пріоритетними навички реального практичного застосування теорії, життєві та соціальні навички, цифрова компетентність, адаптивність до мінливих умов сьогодення. Зазначається також, що вплив на тенденції в освіті має не тільки динамічний розвиток суспільства, а й соціальний регрес, спричинений масштабними в умовах сьогодення форс-мажорними обставинами (всесвітня пандемія, спричинена COVID-19, війна в Україні). Особлива увага у статті акцентується на таких освітніх трендах як: інтеграція України в європейський та світовий освітній простір, формування у здобувачів освіти *soft skills*, персоналізація, диджиталізація освіти, технології віртуальної та доповненої реальності, асинхронне навчання, здоров'язберігаючі технології, інтегроване навчання, сторітелінг, гейміфікація, STEAM-освіта, вивчення іноземних мов. Переконані, що ефективність розвитку суспільства залежить від прогресивності розвитку освітньої системи. Причому розвиток освіти повинен мати випереджувальний характер – готувати людей до життя в суспільстві найближчого майбутнього, орієнтуючись на зону найближчого суспільного розвитку. Головними пріоритетами в умовах змін та стрімкого суспільного розвитку стають адаптивність, здатність постійно вчитися новому й актуальному; зорієнтованість системи освіти на цифровізацію, критичне мислення, діалогічність, креативність, уміння взаємодіяти в реальному та віртуальному суспільному просторі.

Ключові слова: освіта, тренд, Нова українська школа, *soft skills*, персоналізація, диджиталізація, здоров'язберігаючі технології, інтегроване навчання, гейміфікація, STEAM-освіта.